100 yıllık inkâra Kürt entelektüellerinden cevap

Dosya Haberleri —

9 Şubat 2024 Cuma - 20:00

Kürtler ve Cumhuriyet

- **Kurdistan'ın 4 parçaya bölünmesine sebep olan Lozan Antlaşması'nın 100. yılı olan 2023'ten sonra, tarihin hem Kürtler hem de devlet açısından farklı akacağını söylemek mümkün. Tam da böyle bir süreçte Ayhan Işık, Gülay Kılıçaslan, Behzat Hiroğlu, Kübra Sağır ve Çağrı Kurt'un editörlüğünde 1015 sayfalık "Kürtler ve Cumhuriyet" kitabı Dipnot yayınlarından çıktı.**
- **Kitabı hazırlayan editörler, "Cumhuriyet'in 100 yıllık tarihi boyunca Kürtler ve Kurdistan meselesinin çoğunlukla inkâr politikalarıyla çözülmeye çalışılan en temel tartışma alanlarından biri olduğu da aşikardır. Cumhuriyet'in ve Kürtlerin bu süreçteki etkileşimlerinin boyutları konusunda ise kitaptaki 100 metnin her biri bu sorunuza farklı bir yönden cevap verebilecek niteliktedir" dedi.**

MIHEME PORGEBOL

2023 yılı hem Kürtler hem de Türkiye Cumhuriyeti devleti açısından önemli bir kırılma dönemine işaret ediyordu. Daha doğrusu hem Türkiye Cumhuriyeti devletinin hem de uluslararası bir konsensüsle Kurdistan'ın 4 parçaya bölünmesine sebep olan Lozan Antlaşması'nın 100. yılı olan 2023'ten sonra, tarihin hem Kürtler hem de devlet açısından farklı akacağını söylemek mümkün. En azından karşılıklı talepler ve karşıtlığa ilişkin müttefik arayışlarının başka bir boyuta taşınacağı aşikâr. Tam da

böyle bir süreçte Ayhan Işık, Gülay Kılıçaslan, Behzat Hiroğlu, Kübra Sağır ve Çağrı Kurt'un editörlüğünde 1015 sayfalık "Kürtler ve Cumhuriyet" kitabı Dipnot yayınlarından çıktı. Kitap Kürtlerin devletle, devletin de Kürtlerle ilişkilerine odaklanan, toplamda 103 yazarın katkıda bulunduğu, birbirinden farklı bağlamda 100 farklı konu ele alınıyor. Haliyle kitap ve ele aldığı konuları bir röportaja sığdırmak mümkün değildi ancak kitabın önemi tartışılmaz. Uzun zamana yayılan bir emek sonucu ortaya çıkan bu kitap aynı zamanda Kürt akademisinin kendi toplumuna ilişkin meselelere dair karnesi de sayılabilir. İşte biz de Kürtler ve Cumhuriyet kitabı, Kürt akademisinin genel durumu ve bu duruma ilişkin önerilerini kitabın 5 editörüne sorduk.

Kürtler ve Cumhuriyet kitabının ortaya çıkma serüveninden bahseder misiniz? Kitap fikri nasıl ve hangi ihtiyaçtan ötürü ortaya çıktı?

Kürtler ve Cumhuriyet, fikir düzeyinde ilkin Ayhan Işık tarafından editör ekibi ile paylaşılan bir öneriydi. Önerinin arka planında en genel haliyle şöyle bir soru vardı: Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılı vesilesiyle kutlama, anma veya değerlendirme kategorilerinde birçok akademik etkinlik organize edilecekti, peki bu çalışmalarda Kürtler ve Kurdistan nasıl ele alınacaktı? Bu sorunun cevabını ya da yayınlanacak olası çalışmaların akıbetini "kaygı" ile beklemektense bir adım öne çıkıp harekete geçmenin daha uygun olacağı konusunda editör ekibi olarak ortaklaştık. Zira bahse konu olan Türkiye Cumhuriyeti ile Kürtler ve Kurdistan arasındaki etkileşim olduğunda, bu netameli alanda hakkaniyetli ürünler ortaya çıkarmanın ve sansür yahut oto-sansür süreçlerine maruz kalmadan çalışma yürütebilmenin pek de kolay olmadığı kanaatindeydik. Bu kanaatlerimiz bizleri sorumluluk almaya, Kürtler ve Cumhuriyet projesinin tasarlanmasına, nihayetinde bunun için kapsamlı bir organizasyonel hazırlık yapmaya sevk etti.

Ayhan Işık

Halihazırda Rojava ve Başur'daki birkaç üniversite dışında, Kürt üniversitesi kategorisinde yok denecek kadar az okul/kurum varken doktora ve doktora sonrası çalışan bu kadar çok sayıda Kürt akademisyeni bir araya getirmek zor olsa gerek. Biraz bu aşamadan bahseder misiniz?

Kitap çalışmasının amacı Kürtler ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki etkileşimi sosyal bilimler penceresinden sorgulamak olduğu için hem konu başlıklarının hem de içeriklerle uyuşan yazarların tespiti hususunda Kuzey Kurdistan alanına odaklandık. Fakat Kuzey Kurdistan, henüz temel eğitim aşamasında bile Kürtlerin okullaşma imkanlarının/haklarının olmadığı bir yerdir ve burada bilenen anlamı ile üniversite düzeyinde bir 'Kürt Akademisi'nden bahsedebilmek söz konusu değildir. Öte yandan,

1990'larda parmakla sayılabilen akademisyen/araştırmacı sayısının bugün kısmen Kuzey Kurdistan ve Türkiye'de fakat daha çok Avrupa ve Kuzey Amerika'da umut verici seviyede olduğu görülmektedir. Her geçen gün nicel/nitel olarak gelişen bu seviye, kurumsal anlamda henüz var-olamayan Kürt Akademisi'nin bir ağ olarak kendisini organize edebilmesini mümkün kılmaktadır. Sorunuzun cevabının da Kürt Akademisi'ne içkin olan organizasyonel kapasitenin harekete geçirilmesi ile bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Bir örnek verecek olursak: Çalışmaya katkı sunması için davet ettiğimiz yazar arkadaşlarımızın birçoğu sadece kendilerinden talep edilen makaleleri kaleme almamış, aynı zamanda kitap projesini sahiplenerek onun hayata geçirilmesi ve geliştirilmesi adına fikri ve pratik düzeyde önemli katkılar yapmışlardır.

Kitabınızda yer alan yazar ekibini kastederek soruyorum: Kürt Çalışmaları bağlamında üreten bu kadar çok sayıda akademisyen ve araştırmacı varken, Kürt entelektüelleri sosyal ve siyasal yaşamda neden görünür değiller? Farklı bir deyişle, Kürt toplumu ile Kürt akademisi arasında nasıl bir etkileşim var?

Bir önceki soruya atıfla, Kürt Akademisi'nin henüz kurumsal bir bağlama sahip olmaması ile Kürt entelektüellerinin sosyo-politik görünürlükleri arasında negatif bir diyalektiğin olduğu söylenebilir. Örneğin; genel anlamıyla sosyal bilimler spesifik olarak Kürt Çalışmaları alanında ciddi bir emekle doktorasını tamamlayan herhangi bir kişinin bugün akademi ile bağlantılı iş alanları üzerinden hayatını idame ettirme şansı oldukça düşüktür. Doğal olarak, uzunca bir süre doktora çalışmasını hazırlamak amacıyla iş-piyasasından uzak kalan bir kişinin akademi dışında ekonomik/ticari bir çerçeve geliştirmesi gerekmektedir. Dikkatinize sunmak istediğimiz bu çerçeve, kendilerine biçilen 'mamoste' rolünü oynayamayan ve edindiği akademik deneyimleri paylaşacak ya da geliştirecek bir zemin bulamayan Kürt entelektüellerinin trajedisine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, bir idealist-varsayım olarak topluma sosyo-politik açıdan öncülük yapmak ile bir kaçınılmaz-son olarak gündelik ihtiyaçlarını karşılamak adına hayatta kalma mücadelesi vermek arasında salınımda olan bir kategoriden bahsetmekteyiz. Bu yüzden Kürt entelektüellerinin içinde bulunduğu yapısal handikapları, yani genel anlamı ile akademik dünyanın sunduğu ekonomik kaynakların darlığını ve özelde ise Kürt Akademisinin kurumsal güvencelerden yoksun olmasını göz ardı ederek değerlendirmede bulunmak hakkaniyetli olmaz.

Bu hususta üzerinde durulması gereken diğer bir konu da kurumlaşmaya çalışan Kürt akademisi ile Kürt sermayesi arasındaki ilişkidir. Nitel ve nicel açıdan ciddi bir gelişme gösteren Kürt akademisinin ve çalışmalarının global ölçekte hala yeterli düzeyde yer bulamadığı söylenebilir. Maalesef günümüz dünyasında akademik çalışmaların kurumsallaşması ile devlet olmak arasında (finansal yeterlilik ve diplomatik tanınma açılarından) doğrudan bir temasın varlığından bahsedilebilir. Dolayısıyla Kürtlerde bu rolü üstlenmesi gereken aktörlerden biri iş çevreleridir. Bu çevrelerin enstitüler, vakıflar ve düşünce kuruluşları aracılığıyla hem Kürtlere dair nitelikli araştırmaların yapılabildiği hem de araştırmacıların istihdam edilebildiği kurumlar oluşturmakta yeterince başarılı olmadıklarını ifade edebiliriz.

Bunun yanı sıra, Kürt Çalışmalarının ve bu alanda çalışma yürüten araştırmacıların sürekli olarak kriminalize edilmesi ve bu alanın da sömürgecilik dinamiklerinden azade olmamasının da bu yapısal sorunların en temel belirleyenlerinden biri olduğunun altını çizmek gerekir.

Kübra Sağır

Ya madalyonun öteki yüzü?

Kürt entelektüellerinin, en kaba haliyle, "şiddet dinamiklerinin baskın olduğu bir ortamda misyonumu yerine getiremem" psikolojisi ile hareket ettiği iddia edilebilir. Psikoloji kavramını kullanmamızın sebebi, Kürt entelektüellerinin içinde olduğu çelişkili duruma işaret etmek içindir. Zira; son 200 yıldır Kurdistan coğrafyasında çatışmasız bir ortamda büyüyen herhangi bir kuşağın olmadığını herkesten daha iyi bilen bir kişinin uygun zaman-zemin yokluğundan dem vurması şaşırtıcıdır. Bu ve

benzeri yaklaşımların birer savunma refleksi olup-olmadığı üzerine tartışmak yerine, çatışmalı süreçler içerisinde "yumuşak gücün" bir versiyonu olarak entelektüel kapasitenin nasıl örgütlenebileceği üzerine Kürt toplumunun tüm kesimlerinin kafa yorması gerektiğinin daha sağaltıcı bir yanının olduğuna inanıyoruz.

Zira mücadelede mesafe kat edilebilmesi adına, taktik düzeyde enerjinin biriktiği, kırılgan olduğu ya da boşaldığı fay hatlarının haritalandırılmasını, yani tespitini titizlikle yapabilecek, mevcut iktidar yapılanmasının minör anlamda güçlü ve zayıf yanlarını ince bir işçilikle gösterebilecek entelektüel bir tutum ihtiyacı tarihsel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Alışılagelen teori-pratik ayrımından ziyade, entelektüel kuramsal faaliyetin de kullanışlılığı ölçüsünde pratik mücadelenin bir parçası olduğu, kuramsal faaliyetin iktidar örgütlenmesini alt edebilecek, diğer bir deyişle mücadelenin seyrine doğrudan yön verebilecek bütünüyle pratik bir unsur haline geldiği görülecektir. Bu vesileyle Kürt entelektüellerinin sosyal ve siyasal yaşamda daha görünür olabilecekleri alternatif platformları yaratmak sosyal alanı örgütleme çabasının bir parçası olarak görülmelidir de diyebiliriz. Bu yollu bir girişim, baskın düşünce sistemlerinin bilgi üretim sürecindeki 'notercilik' faaliyetine son verebilecek bir üretime imkân sağlayabilir diye düşünüyoruz. Bu süreç, tarihsel-toplumsal deneyimin ifade edileceği mücadele repertuarını olumlu yönde de etkileyecektir.

Çağrı Kurt

"Kürtler" ve "Cumhuriyet" üzerinden bir analoji kurup bunları 100 yıl boyunca birbirleriyle çatışarak etkileşim içinde olan iki taraf olarak kurgularsak; geçen 100 yıllık etkileşim/deneyim özelinde, Kürtler Türkiye Cumhuriyeti'nden ne aldı, Türkiye Cumhuriyeti Kürtlerden ne aldı?

Cumhuriyet'in 100 yıllık tarihi boyunca Kürtler ve Kurdistan meselesinin çoğunlukla inkâr politikalarıyla çözülmeye çalışılan en temel tartışma alanlarından biri olduğu da aşikardır. Cumhuriyet'in ve Kürtlerin bu süreçteki etkileşimlerinin boyutları konusunda ise kitaptaki 100 metnin her biri bu sorunuza farklı bir yönden cevap verebilecek niteliktedir. Birbirinden farklı alanlara odaklanan metinler, iktidarın direnişi mutlak olarak kuşatamadığına ve bu nedenle münferit alanlarda gelişen direniş pratikleri karşısında kendini yeniden yapılandırmak zorunda kaldığına işaret etmektedir. Daha karakteristik bir cevap olarak, kitabın bölümlerinin tasnif edilme biçiminin aslında Kürtler ve Cumhuriyet ilişkiselliğine yönelik genel bir çerçeve sunduğunu düşünüyoruz. Bu çerçeveden bakıldığında; bahse konu ilişkisellikte, şiddet ve direnişin yön verdiği çoklu karşılaşma alanlarının var olduğu ve bu alanlarda eşitler arası bir ilişkinin söz konusu olmadığı, iktidar ilişkilerinin seyrinin belli bir yönde gerçekleşecek şekilde yapılandırılması adına kıyasıya bir mücadelenin yürütüldüğü görülmektedir.

Bununla birlikte Cumhuriyet, Kürtleri kendi deneyimlerini doğrudan ifade edebilecekleri koşulları yaratacak olanaklardan uzak tutarak belirli türden öznellik pozisyonlarına hapsetmeye çalışmıştır. Daha genel bir ifade ile, Cumhuriyetin Kürtleri statüsüz bırakarak hem görünmez kılmaya hem de kimliklerini silmeye çalıştığını ve kısmen başarılı da olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Kürtlerin de gelinen noktada, hala bir hukuki statü elde edemese de tüm kuşatıcılığına rağmen sömürgeciliği bertaraf edebilecek bir direniş ve mücadele hafızasına sahip olduğunu görebiliriz. Bu kitap çalışmasını, bu hafızanın farklı boyutlarını ele alan küçük bir katkı ve Kürt entelektüellerinin 100 yıllık inkâr, imha ve asimilasyon projesine verdiği bir cevap olarak değerlendirilebileceğini düşünüyoruz.

Gülay Kılıçaslan

Geçmişten bugüne bugünden geleceğe bakarak, Kürtler ve Cumhuriyet arasındaki ilişkide değişmesi gerekenler nelerdir? İkinci yüzyılda taraflar ne yapmalı?

“Taraflar ne yapmalı?” minvalinde üretilen tüm soru kalıplarının iki noktada sorunlu olduğunu düşünüyoruz. Bunlardan ilki, yönelttiğiniz soru muhatabına bir hakem olma pozisyonu atfediyor. Bu pozisyonun, en azından bizim tarafımızdan, realize edilebilecek ya da tersinden bakarsak karikatürize edilebilecek bir yanı olmadığına inanıyoruz. İkinci nokta ise; sembolik olarak 21 Mart 2013 tarihinden bugüne olup-bitenler barışın “talep edilebilecek” ve demokratik cumhuriyetin “ilan edilebilecek” kategoriler olmadığına tanıklık etmemize vesile oldu. Bu bağlamda, Kürtler ve Cumhuriyet çalışması ile tartışmaya açmak istediğimiz konulardan birini şu şekilde

formüle edebiliriz: Sürekli zikredilen “sorun” kalıbının nasıl çözüleceği üzerine mesai harcamak yerine, Kürt toplumunun organizasyonel kapasitesinin nasıl geliştirileceğine ve önüne koyduğu ve koyacağı stratejik hedefler doğrultusunda kolektif hareket etme becerisinin nasıl ilerletileceğine odaklanılması gerekmektedir. Dolayısıyla, kitabın bu soruya doğrudan sihirli bir cevap verme iddiasında olmadığını, bir taraftan bu tarihsel ve sosyolojik ilişkiye yönelik çok yönlü analizler sunarken diğer taraftan Kürt Çalışmaları alanında araştırmalar yapan kesimlere bir kaynak olma niyeti gösterdiğini söyleyebiliriz.

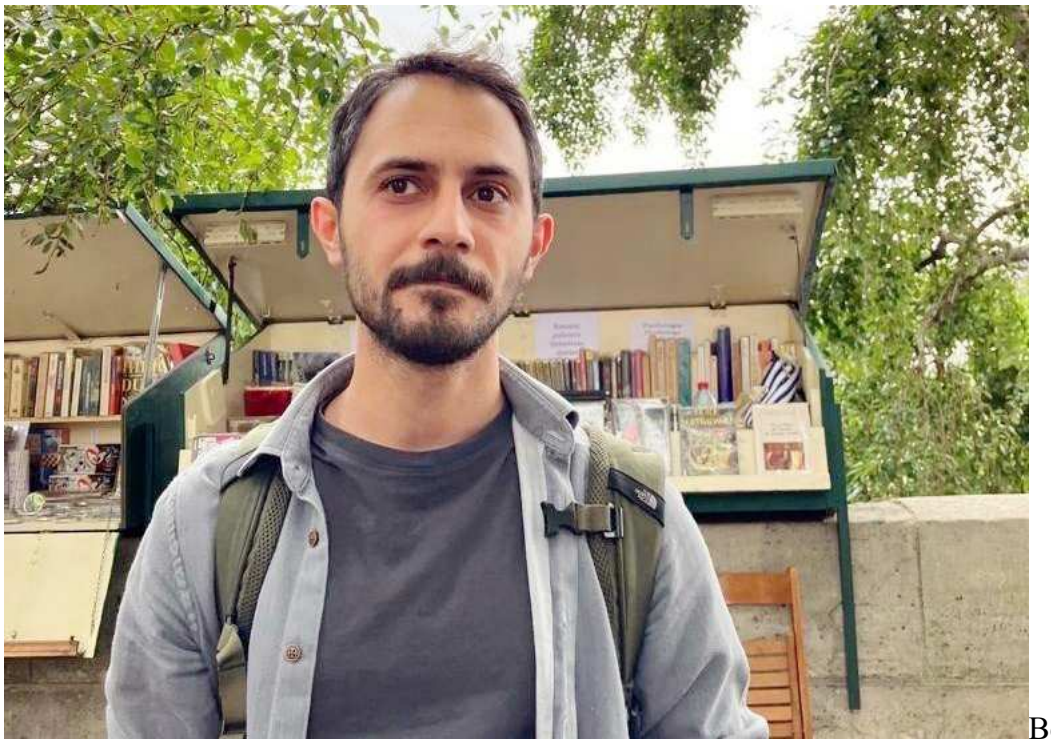
Behzat Hiroğlu

Çalışmanız Kürtlerin Cumhuriyetle, Cumhuriyetin de Kürtlerle imtihanını birçok pencereden ele alıyor. Böyle bir çalışmayı yaparken haliyle birçok tespit ve gözlem de yapmışsınızdır. Size göre, “Kürtler ve Cumhuriyet” başlığı altında, sosyal bilimlerle ilişkili olarak Kürt akademisinin ihmal ettiği temalar/olgular var mıdır?

En başta, her ne kadar kitabın ilk bölümü Kürdistan’ın sömürge olma halini farklı yönleriyle analiz eden yazıları içerse de editörler olarak Kürdistan özelinde sömürgeciliğin ve sömürgeselliğin kavramsal açıdan daha kapsamlı tartışıldığı ve bu konuyu küresel düzeyde diğer sömürgecilik tartışmalarıyla etkileşim içerisinde ele alan çalışmalara ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. Daha metodolojik bir eksiklik olarak, nicel araştırma metotlarının Kürtler ve Cumhuriyet çalışması özelinde çok az kullanıldığını, yine Kürt Çalışmaları alanının geneli için de benzer bir yoksunluğun söz konusu olduğunun altı çizebilir. Bunun en belirgin yansımalarından birini, ekonomi-politik temelli Kürdistan değerlendirmelerinin zayıflığından görebilirsiniz. Diğer bir konu da Kürdistan’ı siyasal olarak bölen ve Kürtlerin statüsüzlüğünü resmileştiren

anlaşmalar üzerine, özellikle bu anlaşmalardan biri olan Lozan'a dair yeterince çalışma yapılmadığını fark ettik. Yine bir önceki sorunuza yönelik cevabımızda da dolaylı olarak sözünü ettiğimiz, Kuzey Kürdistan'daki sömürge karşıtı siyasal hareketlerin kuşaksal farklarına bütünsel anlamda odaklanan çalışmalara da ihtiyaç duyulduğunu belirtebiliriz. Son olarak, Kürdistan'ın farklı parçalarında yürütülen araştırmaların büyük oranda birbirinden kopuk olduğunu, bu alanları/parçaları içine alan karşılaştırmalı ve interaktif çalışmaların Kürt Çalışmaları'nın en temel gerekliliklerden biri olduğunu vurgulayabiliriz.